

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Wydział Politologii

Miguel Naueje

Prezydent w systemie politycznym Republiki Angoli w latach 1992 - 2010

Praca doktorska napisana pod kierunkiem

Prof. nadzw. dr. hab. Wojciecha Sokoła

Lublin 2017

Streszczenie w języku polskim

W przedstawionym opracowaniu Autor podjął próbę odpowiedzi na szereg pytań dotyczących miejsca i roli prezydenta Republiki Angoli w systemie politycznym tego państwa. Celem analizy będą zatem odpowiedzi między innymi na następujące pytania badawcze: 1) Jaka jest specyfika i uwarunkowania współczesnej Angoli?; 2) Jaka była geneza i fazy rozwoju systemu politycznego Angoli?; 3) Jaka była rola przywództwa prezydenckiego we współczesnej historii politycznej Angoli?; 4) Czy wybory prezydenckie w Angoli mają charakter rywalizacyjny?; 5) Jaka była dynamika statusu polityczno-konstytucyjnego prezydenta Angoli i adekwatność tych zmian dla demokratyzacji i rozwoju państwa?; 6) W jaki sposób zaplecze instytucjonalne, polityczne i biznesowe wpływa na utrzymanie silnej prezydentury w Republice Angoli? W związku z tymi pytaniami badawczymi sformułowane zostały adekwatne hipotezy badawcze.

Tradycja funkcjonowania instytucji prezydenta w Republice Angoli jest niezbyt odległa. Zaczyna się od momentu uzyskania niepodległości w 1975 roku i trwa do chwili obecnej, cały czas podlegając procesom zmian oraz adaptacji do sytuacji

wewnętrznej i zewnętrznej. Instytucja głowy państwa funkcjonowała w tym kraju w różnych ustrojach politycznych i systemach rządów, które obowiązywały w Angoli od momentu uzyskania niepodległości aż do dnia dzisiejszego. Instytucja prezydenta jako organ władzy ustrojowej w państwie została uregulowana odpowiednimi przepisami Konstytucji Ludowej Republiki Angoli z 1975 roku oraz przepisami Konstytucji Republiki Angoli z roku 1992, a także przepisami Konstytucji z 2010 roku.

Instytucja prezydenta ustanowiona została po uzyskaniu niepodległości w Ludowej Republice Angoli, gdzie przez 17 lat system polityczny był oparty na rządach jednopartyjnych. Nie istniała w tym czasie możliwość implementacji zasady konkurencji politycznej, prowadzenia uczciwych wyborów do różnych organów władzy politycznej w państwie. Obywatele de facto pozbawieni byli prawa wybierania swoich przedstawicieli, kandydowania w wyborach, kontrolowania działań rządu, jak i wywierania wpływu na rzeczywistość polityczną. Obowiązujący w Ludowej Republice Angoli system jednopartyjny i system rządów z silną władzą prezydenta dawał monopol polityczny tylko jednej partii politycznej - MPLA (*Movimento Popular de Libertação de Angola – Ludowy Ruch Wyzwolenia Angoli*), której lider sprawował najważniejszą funkcję w państwie. Brak pluralizmu i otwartości systemu politycznego przyczynił się do pogrążenia Angoli w wojnie domowej, ograniczenia jej szans na rozwój i demokratyzację, a tym samym poprawne działanie istniejących wówczas instytucji politycznych.

Na początku lat 90 XX wieku partia rządząca, w obliczu załamania się bloku komunistycznego w świecie, odeszła od ideologii marksistowskiej i zapowiedziała dążenie do demokracji i gospodarki rynkowej. Pojawiła się tym samym w społeczeństwie nadzieja na rozpoczęcie funkcjonowania w sposób prawidłowy instytucji politycznych oraz realizację przez państwo jego zadań, wprowadzenie zasady podziału władzy między poszczególnymi organami władzy państwowej – zwłaszcza między prezydentem, premierem, parlamentem i władzą sądowniczą. Instytucja prezydenta w nowym ustroju politycznym miała symbolizować jedność narodową, dążenie państwa do wolności, wzmocnienie jego działania, zapewnienie pokoju, zjednoczenie społeczeństwa, uznanie swobód prawnych obywateli do aktywnego uczestnictwa w życiu politycznym. Nadzieje na pozytywne

zmiany okazały się jednak przedwczesne. System polityczny w Angoli formalnie inkorporujący w konstytucji z 1992 r. do katalogu swoich zasad ustrojowych wartości demokratyczne już w fazie narodzin miał wiele słabości i mankamentów.

Wprowadzenie w Angoli mechanizmów demokratycznej rywalizacji wyborczej w praktyce okazało się bardzo trudne. Pomimo otwartości systemu politycznego na wystąpienie rywalizacji politycznej i wprowadzenie w państwie uczciwych wyborów, na scenie politycznej Angoli nadal istniała duża przewaga polityczna ze strony partii rządowej MPLA, która sprawuje władzę w państwie bez większego zagrożenia ze strony konkurentów politycznych. MPLA jako partia rządząca kontroluje wszystkie strategiczne gałęzie gospodarki, instytucje finansowe, banki, środki masowego przekazu, telewizję publiczną, radio, gazety i tygodniki powszechne. Przewaga partii rządzącej nad opozycją w państwie jest przygniatająca.

Konstytucja z 1992 roku wprowadziła system rządów półprezydenckich. W porównaniu ze statusem prezydenta w Ludowej Republice Angoli w nowym ustroju politycznym nastąpiły pewne zmiany w zakresie jego kreacji, kompetencji i relacji z innymi organami władzy. Ordynacja wyborcza z 1992 r. przewidywała, że prezydent był wybierany w wyborach powszechnych i bezpośrednich w oparciu o system większościowy. Warunkiem wygranej było uzyskanie ponad połowy ważnie oddanych głosów. W wyborach 1992 r. zwycięzcą I tury wyborów został urzędujący prezydent José Eduardo Dos Santos. Druga tura wyborów nie doszła do skutku w konsekwencji wycofania się z procesu wyborczego opozycji. Konstytucja dawała prezydentowi wówczas m.in. nieograniczone prawo wydawania dekretów, zarządzania referendum za zgodą parlamentu, powoływania premiera za aprobatą parlamentu jak również jego dymisjonowania. Prezydent mógł rozwiązać Zgromadzenie Narodowe, jak i wprowadzić stan nadzwyczajny w państwie za zgodą parlamentu. Prezydent dokonywał promulgacji ustaw i mógł odmówić ich podpisania. Weto prezydenckie mogło być uchylone przez parlament większością kwalifikowaną.

Konsekwencją wprowadzenia dualizmu w ramach egzekutywy były konflikty kompetencyjne pomiędzy prezydentem a premierem. W tej rozgrywce zwycięzcą okazał się prezydent który wykorzystywał swoje prerogatywy

konstytucyjne a przede wszystkim pozycję lidera partii rządzącej dla pozbywania się niewygodnych premierów.

Kulminacją zmian z początków XXI wieku a zwłaszcza zakończenia wojny domowej było przyjęcie w 2010 roku nowej konstytucji, która określała system rządów w państwie jako prezydencki. Przyjęcie nowych rozwiązań konstytucyjnych było również konsekwencją uzyskania przez system polityczny właściwej dla niego sytuacji w której dominacja prezydenta nie podlega kwestionowaniu.

W ramach wprowadzonego w 2010 r. systemu prezydenckiego głowa państwa odgrywa dużą rolę w życiu politycznym Republiki Angoli, posiada ogromne kompetencje, które umożliwiają prowadzenie samodzielnej polityki wewnętrznej i zewnętrznej. Ostatnia ustawa zasadnicza Angoli stanowi, że głowa państwa jest gwarantem stabilności politycznej, reprezentantem państwa, symbolizuje jedność narodu i reprezentuje interes państwa w regionie i na arenie międzynarodowej, zapewnia przestrzeganie i stosowanie przepisów prawa i Konstytucji Republiki Angoli. W zakresie jego kompetencji leży powoływanie i odwoływanie wiceprezydenta, członków rządu, ministrów, ambasadorów, sekretarzy i podsekretarzy stanu, gubernatorów i wicegubernatorów każdej prowincji, prezesa Banku Narodowego, sędziów Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i Administracyjnego, prokuratorów generalnych, rzeczników praw obywatelskich.

Na podstawie rozwiązań konstytucji z 2010 roku zlikwidowany został dualizm egzekutywy. Tym samym prezydent dysponuje możliwością samodzielnego kreowania składu rządu i kierowania egzekutywą. Prezydent ma również kompetencje odnośnie do władzy ustawodawczej, może występować z własną inicjatywą ustawodawczą na forum parlamentu narodowego, otwierać pierwsze posiedzenie parlamentu, wygłaszać przemówienia do parlamentu, występować z orędziem do narodu.

W ramach polityki wewnętrznej prezydent ma szczególną rolę do odegrania jako głowa państwa, szef rządu i całej egzekutywy, zwierzchnik sił zbrojnych, przedstawiciel narodu i państwa. Prezydent jako głowa państwa koordynuje i kieruje ogólną polityką państwa, koordynuje działaniami rządu, przygotowuje wstępny projekt budżetu państwa do uchwalenia przez parlament, zarządza działaniami administracji

państwa i podległych jej służb, określa liczbę ministrów w rządzie i ich zadania, występuje z inicjatywą ustawodawczą na forum parlamentu, również określa zadania wiceprezydenta i ministrów, nadaje stopień generała wojskowym i powołuje oraz odwołuje komendanta głównego policji i szefa rady bezpieczeństwa narodowego, szefa służby wywiadu i kontrwywiadu.

W świetle obecnego systemu wyborczego prezydent jest wybierany w wyborach powszechnych jako pierwszy kandydat ze zwycięskiej listy partyjnej. Zgromadzenie Narodowe może zainicjować procedurę usunięcia prezydenta z zajmowanego urzędu. W ramach formalnie istniejącego podziału władzy prezydent nie ma natomiast prawa rozwiązania parlamentu. Za zgodą parlamentu głowa państwa może wprowadzić stan wojenny. Jego sprzeciw wobec ustaw uchwalonych przez parlament może być uchylony większością kwalifikowaną w Zgromadzeniu Narodowym.

W świetle deklaracji konstytucyjnych obowiązujący obecnie system rządów ma umożliwić budowanie aparatu państwa, wzmocnienie procesu rozwoju politycznego, przeprowadzanie uczciwych wyborów, uczestniczenie obywateli w życiu publicznym, budowanie zaufania między obywatelami a władzą, poszukiwanie własnego modelu politycznego, gospodarczego pasującego do rzeczywistości kulturowej i etnicznej występującej w państwie, zrozumienie procesu demokracji na zasadach afrykańskich, gdzie władza musi być sprawowana w państwie przez silne osoby budzące zaufanie, szacunek i uznanie w społeczeństwie. Władza koncentruje się w rękach jednej osoby mającej odpowiedzialność za kierowanie państwem i zapewnienie jego bezpieczeństwa.

Praktyka polityczna w Republice Angoli podlega różnym ocenom. Przykładem takiej oceny są rankingi amerykańskiej Fundacji Freedom House która przygotowuje coroczny raport o stanie demokracji i wolności we wszystkich państwach świata i wybranych terytoriach zależnych i spornych. Eksperti Freedom House niezwykle surowo oceniają stan demokracji w Angoli w aspekcie praw politycznych i praw obywatelskich. Wśród istotnych problemów w dalszym ciągu zwraca się uwagę na korupcję i nepotyzm, biurokrację i marnowanie środków publicznych. Autorzy raportu zwracają uwagę na rozdziew pomiędzy deklarowanymi w

konstytucji wartościami demokratycznymi a ograniczeniami w praktyce politycznej w zakresie pluralizmu politycznego, wolności słowa i działania mediów publicznych, prawa do zgromadzeń i innych atrybutów społeczeństwa obywatelskiego w Angoli. Niewiele lepiej, z podobnych powodów, współczesna Angola wypada w rankingu wolności gospodarczej.

Postawione we wstępie hipotezy badawcze zostały zweryfikowane pozytywnie. Potwierdzono zatem, hipotezę pierwszą w świetle której uwarunkowania najnowszej historii politycznej Angoli sprzyjały silnemu przywództwu prezydenckiemu. Zarówno uwarunkowania polityczne, kulturowe, uwarunkowania czasu wojny domowej, wpływy zewnętrzne implikowały takie modele systemów politycznych w których prezydent odgrywał dużą rolę. Pozytywną weryfikację uzyskała hipoteza druga. Dotychczasowe wybory prezydenckie miały jedynie częściowo rywalizacyjny charakter. Pełniły funkcje właściwe dla systemów niedemokratycznych, przede wszystkim legitymizowały władzę polityczną na arenie wewnątrz krajowej i zewnętrznej, stabilizowały sytuację polityczną, aktywizowały obywateli i organizacje pozarządowe, tworzyły pewien rytuał demokratyczny. Podobnie należy podkreślić, że przedstawiona analiza potwierdziła trzecią hipotezę. Niezależnie bowiem od zmian systemów rządów i formalnych kompetencji prezydenta stałym elementem państwowości angolańskiej była silna prezydentura. Dążenie do jej utrzymania wydaje się ważniejsze od realizacji postulatów demokratyzacji systemu politycznego. Uzasadnienie znajduje również hipoteza piąta, według której wpływ na silną pozycję prezydenta mają rozwiązania ustrojowe oraz rozbudowane zaplecze instytucjonalne, polityczne i biznesowe prezydenta.

Przedstawione opracowanie potwierdziło wcześniejszą tezę, że w przypadku państw których egemplifikacją jest Republika Angoli nawiązywanie do klasycznych systemów rządów tylko częściowo jest uzasadnione. Niewątpliwie, pod względem formalnym rozwiązania konstytucyjne w Angoli z lat 1992 – 2010 były (są) bardzo zbliżone do systemów półprezydenckich i systemów prezydenckich znanych z państw demokracji zachodnich. Jednak, układy społeczno-polityczne w tym państwie, utrwalone wzorce kultury prawno-politycznej, społeczne przyzwolenie na taki model przywództwa politycznego który daje prezydentowi duży zakres rzeczywistej władzy

stanowią o specyfice systemu politycznego Republiki Angoli. W świetle przeprowadzonych analiz wydaje się, że pomimo różnych faz rozwoju prezydentury angolańskiej, najbliżej jej zawsze było do ostatniego modelu – prezydentury absolutystycznej z elementami prezydentury aktywistycznej.